

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Бакай І.В., аспірант

Подільський державний аграрно-технічний університет

У статті досліджено деякі аспекти функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Розглянуто сутність вітчизняної пенсійної системи та місце в ній недержавного пенсійного забезпечення. Проаналізовано основні фінансові інститути третього рівня - недержавні пенсійні фонди, особливості їх розвитку в сучасних умовах. Дана оцінка діяльності фондів на основі аналізу динаміки показників їх діяльності. Досліджено зміни обсягів пенсійних активів і пенсійних внесків НПФ на протязі останніх років, а також величину пенсійних виплат в них. Визначено основні пріоритети подальшого розвитку недержавних пенсійних фондів у державі.

In this article there were investigated some aspects of non-state pension provision system's functioning in Ukraine. It was also reviewed the essence of the national pension system and the place of the non-state pension provision in it. There was made an analysis of the main pecuniary institutions of the third rank that are the non-state retirement pension funds; it was also analyzed the peculiarities of their development in current conditions. There was given the evaluation of the funds' activity based on the dynamic indexes' analysis. The changes of the volume of pension assets and pension investments in NPF during the last years and also the value of the pension payments were investigated in this article. There were determined the main priorities of the further development of the non-state pension funds in the country.

Постановка проблеми. На сьогодні діюча солідарна пенсійна система в Україні виявилася неспроможною задовольнити потреби громадян у достойному пенсійному забезпеченні. Недержавне пенсійне забезпечення, яке формує третій рівень національної пенсійної системи, ще не відіграє ключову роль в ній. Більшість вчених вважають, для того, щоб покращити ситуацію в державі потрібно реформувати пенсійне забезпечення українців, тобто розбудовувати накопичувальну систему. Цьому може в повній мірі сприяти розвиток недержавних пенсійних фондів, оскільки вони відіграють надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні населення. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні - це додаткове до обов'язкового державного пенсійного забезпечення джерело пенсійних виплат.

Участь у недержавному пенсійному забезпеченні в Україні дозволить створити додаткове до обов'язкового державного пенсійного забезпечення джерело пенсійних виплат і забезпечить більш високий рівень життя при досягненні пенсійного віку.

Доцільність розгляду стану та перспективи розвитку в Україні недержавного пенсійного забезпечення вимагає особливої уваги на проблеми недержавного пенсійного забезпечення, яке розвивається дуже повільними темпами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан, розвиток та проблеми функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні досліджували сучасні українські науковці: С.О. Біла, М.О. Змієнко, О.В. Мелешко, Н.А. Телічко, Г.В. Титаренко, Н.В. Черевик, І.Ю. Кондрат, С. Мельников, О. Палій, І. Гнибіденко, О. Залетов, Б. Зайчук, Н. Тополенко, О. Зарудний, Б. Надточій. Однак, для здійснення недержавного пенсійного забезпечення

на національному ринку фінансових послуг необхідне проведення подальших досліджень та пошуку впровадження ефективного механізму реалізації систем недержавних пенсійних фондів в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та обґрунтування стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та виявлення можливих перспектив їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні якість життя пенсіонерів залежить від їх пенсійного забезпечення.

На жаль, у нашій країні середня пенсія одна з найнижчих серед європейських країн. Це свідчить про те, що наша пенсійна система відстала і не-ефективна, тому потребує негайного реформування.

Слід також відмітити, що з 1 січня 2004 року з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в державі було передбачено створення трирівневої пенсійної системи: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (I рівень), яка базується на засадах солідарності і субсидуванні та здійсненні виплат пенсій, надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (II рівень), функціонування, якої відбувається на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді або у відповідних недержавних фондах та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій, одноразових виплат; та система недержавного пенсійного забезпечення (III рівень), що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат.

Необхідно зазначити, що у нашій країні діє лише I та III рівень, тобто солідарна система та система недержавного пенсійного забезпечення. Що стосується II рівня накопичувальної пенсійної системи, – її так і не запроваджено.

Для того, щоб покращити ситуацію в сфері пенсійного страхування потрібно більше розвивати в державі недержавне пенсійне забезпечення. Оскільки за прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, навантаження на пенсійну систему України щороку зростатиме.

Характеризуючи стан національної пенсійної системи, необхідно зазначити, що загальна сума видатків Пенсійного фонду України щороку збільшується. За січень – червень 2013 року видатки фонду склали 124,5 млрд. грн., що на 12,8 млрд. грн. більше у порівнянні з відповідним періодом минулого року [2].

Така ситуація в Пенсійному фонді України сильно впливає на державний бюджет держави, виплати з якого йдуть на утримання пенсіонерів, створюючи фінансовий тягар і вагомий перерозподіл коштів у соціальній сфері.

З держбюджету на фінансування пенсійних програм протягом 2012 року було виділено 64,5 млрд. грн., у тому числі 49,2 млрд. грн. – дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, 15,3 млрд. грн. – кошти на покриття дефіциту Пенсійного фонду України на виплату пенсій [3]. З огляду на зазначене, потрібно

як найшвидше актуалізовувати питання участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- недержавними Пенсійними фондами (НПФ) шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

- страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

- банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів фондом гарантування вкладів фізичних осіб [8, с. 84].

Недержавні пенсійні фонди є важливим сегментом сучасної світової фінансової системи, виконуючи фінансову, інвестиційну й соціальну функції. Фінансова функція НПФ проявляється головним чином у тому, що вони дають змогу акумулювати значний обсяг заощаджень у вигляді добровільних пенсійних внесків та трансформувати їх у інвестиції. Інвестиційна функція НПФ полягає в тому, що в системі НПФ може формуватися потужний довгостроковий інвестиційний ресурс, використання якого, як показує досвід розвинутих країн, сприяє економічному зростанню. І соціальна функція проявляється в тому, що НПФ надають можливість їх учасникам сформувати індивідуальний розмір пенсії, який визначається виключно бажаннями й можливостями індивіда іншими словами система НПФ надає інструментарій для формування матеріального забезпечення у старості за власною ініціативою [6, с. 88].

В Україні НПФ створюється, проводить діяльність і ліквідується згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [1]. НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь інвестиційний дохід отриманий фондом розподіляється тільки між його учасниками.

Відповідно до норм законодавства, недержавні пенсійні фонди створюються у формі відкритих, корпоративних та професійних пенсійних фондів. Відкритий НПФ створюється будь-якими юридичними особами, крім тих, діяльність яких фінансується за рахунок державного або місцевих бюджетів. Учасниками цього фонду можуть бути будь-які фізичні особи.

Корпоративний НПФ створюється юридичною особою – роботодавцем, до якого можуть приєднуватись роботодавці – платники. Учасниками корпоративного фонду є фізичні особи, які перебувають у трудових відносинах з роботодавцями – платниками чи роботодавцями.

Професійний НПФ можуть створювати об'єднання юридичних осіб – роботодавців, об'єднання фізичних осіб чи професійні спілки. Учасниками фонду можуть бути тільки фізичні особи, у яких ознаки їх професійної діяльності збігаються з ознаками визначеними в статуті фонду.

На жаль, в Україні недержавне пенсійне забезпечення розвивається не такими швидкими темпами, як у розвинутих країнах. Станом на 31.12.12 року в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 94 недержавних пенсійних фонди та 37 адміністраторів НПФ. Основним принципом здійснення пенсійного забезпечення через НПФ є гарантування збереження пенсійних заощаджень [4].

Отже, можна зробити висновок, що НПФ, по суті, є соціальним інструментом забезпечення стабільності у відносинах працедавців – вкладників і учасників – працівників щодо забезпечення власної старості та старості своїх близьких [5].

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів наведена в табл.1.

Таблиця 1

**Динаміка основних показників діяльності
Недержавних пенсійних фондів**

Недержавні пенсійні фонди	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Темп приросту, % 2012р. / 2011 р.
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. од.)	69,7	75,0	61,4	- 18,1
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	569,2	594,6	584,8	-1,7
Загальні активи НПФ (млн. грн.)	1144,3	1386,9	1660,1	+ 19,7
Пенсійні внески (млн. грн.), у т. ч.:	925,4	1102,0	1313,7	+19,2
від фізичних осіб	40,7	50,6	58,6	+ 15,9
Від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0
Від юридичних осіб	884,6	1051,2	1254,9	+ 19,4
Пенсійні виплати (млн. грн.)	158,2	208,9	251,9	+ 20,6
Кількість осіб, що отримали (отримують) пенсійні виплати (тис. осіб)	47,8	63,1	66,2	+ 4,9
Прибуток (збиток) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду (млн. грн.)	433,0	559,9	620,3	+ 10,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн. грн.)	64,6	86,6	106,6	+ 23,1

Джерело: складено за даними: Статистичні дані розвитку НПФ в Україні наведені за офіційними даними Держфінпослуг (див.: Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2012 рік: [Електронний ресурс] - <http://www.dfp.gov.ua>).

Для того, щоб оцінити можливості системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, перспективи її розвитку проаналізуємо стан та динаміку загальних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.03.2012 р. в Державному реєстрі.

Згідно даних таблиці, загальна кількість укладених пенсійних контрактів у 2012 році становить 61 4 тис. од. з 48 924 вкладниками, що на 18,1% менше, ніж у 2011 році з яких 2 394 (або 4,9% від загальної кількості вкладників) – вкладники юридичні особи, на яких припадає 1 254,9 млн. грн. пенсійних внесків та 46 528 вкладників – фізичні особи. Щодо кількості учасників за укладеними пенсійними контрактами у 2012 році вони становили на 9,8 тисяч осіб менше, ніж у 2011 році.

Спостерігається позитивна динаміка ефективності діяльності недержавних пенсійних фондів, частка пенсійних виплат яких у активах зростає. Пенсійні виплати станом на 31.12.2012 р. становили 251,9 млн. грн., збільшившись на 20,6%, порівняно із 2011 роком.

Одним з основних якісних показників, який характеризує систему НПЗ є загальний обсяг активів, сформованих недержавними пенсійними фондами. У 2012р. загальні активи НПФ становили 1 660,1 млн. грн., що збільшилось на 19,7%, порівняно з минулим роком. Сума інвестиційного доходу у 2012 р. становила 620,3 млн. грн.

У загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ на кінець 2012 року активи розподіляють таким чином:

- 572,7 млн. грн. загальної вартості активів НПФ розміщено на банківських депозитах;
- 196,9 млн. грн. - частка цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, у консолідованому портфелі НПФ;
- частка корпоративних облігацій у консолідованому портфелі становила 517,9 млн. грн.;
- питома вага акцій українських емітентів у консолідованому портфелі НПФ склала 256,9 млн. грн.;
- частка активів інвестованих у цінні папери зменшилась в загальній вартості активів НПФ з 0,5% на 0,2%;
- частка активів, інвестованих у банківські метали, у загальній вартості активів НПФ зменшилась з 1,9% до 1,1% [4].

За рахунок пенсійних коштів покривається оплата послуг з адміністрування пенсійного фонду, управління його активами. Загальна сума витрат у 2012 році склала 106,6 млн. грн., що на 23,1% більше показника минулого року і складає 6,4% від загальної суми активів НПФ.

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, припадає на оплату послуг з управління активами пенсійного фонду – 74,9 млн. грн.

Витрати на оплату послуг з адміністрування недержавного пенсійного фонду 22,3 млн. грн., що на 23,0% більше, ніж у 2011 році. Оплата послуг зберігача становила 5,8 млн. грн., що відшкодовані за рахунок пенсійних активів.

Отже, проаналізувавши динаміку основних показників діяльності Не-

державних пенсійних фондів в Україні, можна стверджувати: для того, щоб покращити ситуацію потрібно реалізовувати накопичувальний рівень через недержавні пенсійні фонди. Завдяки цьому, наша держава не буде залежати від іноземних інвестицій, оскільки буде користуватися своїми внутрішніми інвестиційними ресурсами.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, автор відмітив, що недержавні пенсійні фонди є інституційною основою недержавного пенсійного забезпечення в Україні, які на сьогодні розвиваються повільними темпами.

Основними причинами такого стану розвитку НПФ є:

- недовіра людей до недержавних пенсійних фондів;
- недостатній обсяг вільних коштів громадян на довгострокові пенсійні накопичення;
- необізнаність більшої частини населення щодо умов функціонування недержавного пенсійного забезпечення;
- високі ризики довгострокових накопичень пенсійного типу в умовах політичної й економічної нестабільності в країні.

Отже, можна зазначити таке, що основною метою діяльності недержавного пенсійного забезпечення є: накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами для забезпечення пенсійних виплат за результатами діяльності пенсійного фонду.

А також розвиток системи недержавного пенсійного страхування сприятиме не лише покращенню життєвого рівня громадян, що вийшли на пенсію, але й формуватиме значні ресурси для інвестиційних потреб української економіки.

Тому, на нашу думку, для вирішення пенсійної проблеми в Україні потрібно якнайшвидше вдосконалювати третій рівень пенсійної системи, а для цього доцільно:

1) провести просвітницьку та роз'яснювальну роботу через мережу Internet, профспілкові організації задля підвищення обізнаності населення щодо послуг фінансових інститутів та можливостей системи недержавного пенсійного страхування, проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи через ЗМІ, мережу Internet, профспілкові організації тощо;

2) розробити та запровадити заходи щодо підвищення фінансової стійкості та попередження неплатоспроможності фінансових інститутів для формування належного рівня довіри до фінансових інститутів системи недержавного пенсійного страхування;

3) внести зміни до законодавчих актів щодо визначення прав учасників та регламентування діяльності таких основних суб'єктів як НПФ, страхові компанії та банки.

За умови запровадження всіх зазначених заходів можна сподіватись на стабільний розвиток недержавних пенсійних фондів, що сприятиме стабілізації пенсійної системи України та підвищенню рівня життя осіб пенсійного віку, а також формуватиме значні ресурси для інвестиційних потреб української економіки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 №1057 – IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. - № 47-48. – С. 372.
2. Оперативні підсумки роботи Пенсійного фонду України за 2013 рік / Офіційний веб-сайт пенсійного фонду України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
3. Про інвестиційну декларацію недержавного пенсійного фонду. – Положення від 16 грудня 2003 за № 1165/8486 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: 1165/8486 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0268-13/paran81#n81>.
4. Статистичні дані розвитку НПФ в Україні наведені за офіційними даними Держфінпослуг (див.: Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2012 рік: [Електронний ресурс], - <http://www.dfp.gov.ua>).
5. Бахмач А. О. НПФ і страхові організації, як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення // Фінансові послуги. – 2004. - №6.
6. Камінський А.Б., Ломовацька Я. В. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України // Фінанси України. – 2011. №4. – С. 88-96.
7. Панченко І. В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан і перспективи розвитку / І. В. Панченко // Управління розвитком. —2011. — № 5 (102). — С. 43–44.
8. Терещенко Г.М., Мусатова Т.А., Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні // Фінанси України. – 2008. №12. – С. 76-88.
9. Федоренко А.В. Недержавний пенсійний фонд: виплата пенсії на строк очікуваної тривалості життя / А.В. Федоренко // Фінанси України. – 2012. - №7. – С. 59-73.
10. Якімова Л.П. Оцінювання впливу запровадження накопичувального рівня на стійкість та ефективність державної пенсійної системи / Л.П. Якімова // Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №7. – С. 162-171.

Рецензент – д.е.н., професор Лотоцький І.І.

УДК 338.24: 631.115.11

МІСЦЕ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СТРУКТУРІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Беркута Т.В.; Добровольська Е.В.

Подільський державний аграрно-технічний університет

У статті висвітлено місце малих форм господарювання в структурі вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції. Цю характеристику доповнено спробою конструювання структури вітчизняного сільського господарства за розмірами (величиною) господарюючих суб'єктів з урахуванням обох її секторів – сільськогосподарських підприємств і господарств населення, які є сучасним вітчизняним варіантом сімейного типу господарювання в аграрному секторі, що еволюціонує і має вагомні перспективи інноваційного розвитку.

Враховуючи зарубіжний досвід обґрунтовані умови і напрями подальшого трансформування, необхідність і шляхи повнішої інтеграції малих форм господарювання в систему ринкового функціонування аграрного сектора і його державного регулювання.

This article describes the place of small forms of farming in the structure of domestic agricultural producers. This description is supplemented with an attempt to provide the structure of domestic agriculture by size (magnitude) of business entities, and taking into account both its sectors - households and farms, which is a modern version of the domestic family management in the agricultural sector which is evolving and has good prospects of innovative development.